

Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta, häirinnältä, syrjinnältä ja väkivallalta Lohjan kaupungin perusopetuksessa

Päivitetty 30.06.2023

1. Johdanto	2
2. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta käsitteinä	3
2.1. Kiusaaminen	3
2.2. Häirintä	5
2.3. Syrjintä	6
2.4. Vihapuhe	6
2.5. Väkivalta	7
2.6. Mitä kiusaamisesta seuraa?	8
2.7. Kiusaaminen ryhmäilmionä	8
3. Kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa ennalta ehkäisevät ja yhteisöllisyyttä vahvistavat toimet	10
3.1. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta - ennaltaehkäisy ja puuttuminen	10
3.2. Ennaltaehkäisevät toimet	11
3.3. Yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittäminen	12
3.3.1. Yhteistyö huoltajien kanssa	13
3.3.2. Yhteistyötahot	13
4. Kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan puuttuminen	13
4.1. Miten aikuinen voi tunnistaa kiusaamisen?	14
4.2. Kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan puuttumisen malli Lohjan perusopetuksessa	15
4.2.1. Kiusaamisen selvittelytyö	16
4.2.2. Selvityskeskustelut	16
4.2.2.1. Kiusatun kuvaus tapahtuneesta	16
4.2.2.2. Kiusaamiseen osallistuneen oppilaan/oppilaiden selvittelykeskustelu	16
4.3. Ilmoitusvelvollisuus	17
4.3.1. Huoltajille suunnattu ilmoitus	17
4.3.2. Yhteydenotot lastensuojeluun ja poliisiin	18
4.3.2.1. Milloin on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus	18
4.3.2.2. Milloin on velvollisuus tehdä ilmoitus sekä lastensuojelulle että poliisille	18
4.3.2.3. Milloin on oikeus ilmoittaa poliisille	18
4.3.2.4. Milloin on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja	19
4.4. Teon kohteen ja tekijän tukeminen	19
4.5. Kurinpidolliset toimet	19
5. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan seuranta ja arviointi	20
5.1 Lohjan kaupungin perusopetuksessa käytettäviä menetelmiä:	21
6. Suunnitelman päivitys, perehdytys ja tiedotus	21
7. Ohjaavat asiakirjat ja lähteet	21

1. Johdanto

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvu- ja kehitysympäristöön, psyykkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen sekä suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta tai välinpitämättömältä kohtelulta. Oppiminen edellyttää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta. Turvallisen oppimisympäristön luomiseen vaikuttavat omalta osaltaan kaikki koulu yhteisössä toimivat ihmiset.

Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet lainsäädäntöineen velvoittavat lasten kasvu ympäristöjen turvallisuudesta huolehtimiseen.

Lastensuojelulaisissa (2007) määritellään lapsen oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön ja tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun, varhaiseen tukeen ja puuttumiseen. Lastensuojelulaki (25 §) velvoittaa lasten parissa työskenteleviä tekemään lastensuojeluilmoituksen mikäli oma toiminta ja yhteistyö perheen kanssa ei riittävästi kohenna lapsen tilannetta, sekä ilmoituksen tekemiseen poliisille rikoslain 20 § mukaisesta lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta ja 21 § mukaisesta henkeen ja terveyteen kohdistuneesta rikoksesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Opetussuunnitelmien perusteissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita lukuun ottamatta määritellään kaikilla kouluasteilla, että oppilaitoksissa on laadittava suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta ja kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteuttamista. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2014) korostaa ennaltaehkäisevää toimintaa sekä oppilaan ja koko opiskelu ympäristön fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden merkitystä.

Tämä suunnitelma on laadittu Opetushallituksen ohjeistuksen mukaisesti, ja tässä suunnitelmassa kuvattujen toimenpiteiden tarkoituksena on turvallisuuden, hyvinvoinnin ja viihtyvyyden lisääminen sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ennaltaehkäiseminen, vähentäminen ja niihin puuttuminen koulu yhteisössä.

Suunnitelman tavoitteet:

- Yhtenäistää ja selkeyttää perusopetuksen käytäntöjä kiusaamisen ehkäisyssä ja kiusaamistilanteisiin puuttumisessa.
- Luoda opettajille ja muille kasvatusalan toimijoille selkeät toimintamallit kiusaamistilanteisiin puuttumiseen.
- Yhtenäistää väkivaltatilanteissa ilmoituskäytännöt koulun ulkopuolisille toimijoille, kuten lastensuojeluun ja poliisille.
- Yhtenäistää ja selkeyttää kiusaamistapausten seuranta ja kirjaamiskäytäntöjä.

Tämä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta, häirinnältä, syrjinnältä ja väkivallalta on tarkoitettu Lohjan kaupungin perusopetuksen työtä ohjaavaksi dokumentiksi sekä työvälineeksi kaikille kasvattajille. Suunnitelmassa kuvataan kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisemistä, toimintamallia niihin puuttumiseksi, seuranta ja arviointia sekä yhteistyötä huoltajien ja viranomaisten kanssa. Suunnitelman avulla edistetään tietoisuutta kiusaamisesta, väkivallasta, häirinnästä ja syrjinnästä ja edistetään niiden vastaista työtä sekä vahvistetaan osaamista toimia kiusaamis-, häirintä-, syrjintä ja väkivaltatilanteissa.

Kiusaamisen tunnistaminen sekä johdonmukaiset toimintatavat kiusaamistilanteiden puuttumiseen ja seurantaan ennaltaehkäisevät uusien kiusaamistapausten syntymistä. Turvallisuutta rakennetaan yhteisesti niin yhteisö-, ryhmä- kuin yksilötasolla oppilaita laajasti ja yhdenvertaisesti mukaan ottaen käytäessä läpi kiusaamisen ennaltaehkäisemisen asioita sekä kiusaamiseen puuttumisen toimintatavoitteita jalkautettaessa.

Tässä suunnitelmassa perusopetukseen osallistuvista lapsista ja nuorista käytetään pääsääntöisesti käsitettä oppilas. Kouluista käytetään ajoittain termiä yksikkö.

Käsitteellä nuorisotyö tarkoitetaan tässä suunnitelmassa Lohjan kaupungin nuorisotyön tarjoamia palveluita tarkemmin erittelemättä.

2. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta käsitteinä

2.1. Kiusaaminen

Kiusaamisesta on kysymys silloin, kun yksi ja sama lapsi tai nuori joutuu tahallisesti, toistuvasti ja systemaattisesti toisen tai toisten tietoisena ja epäasiallisen toiminnan kohteeksi. Kiusaamiseksi voidaan käsittää myös yksittäinen tapahtuma, joka aiheuttaa uhrille laajamittaista psyykkistä huonoa oloa tai sosiaalista tai fyysistä haittaa. Kiusaamiseen liittyy yleensä voimasuhteiden epätasapaino: kiusattu lapsi tai nuori on jollakin tavalla puolustuskyvytön tai heikommassa asemassa kiusaajaan tai kiusaajiin nähden. Kiusaaminen on yleensä ryhmäilmiö, sillä vaikka vain yksi ihminen toimisikin pääasiallisena kiusaajana, muut ympärillä olevat henkilöt ovat myös tärkeitä vaikuttajia kiusaamistilanteen syntymiseen. He saattavat toimia kiusaajaa tukevissa rooleissa apureina, kannustajina tai hiljaisina hyväksyjinä.

Kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen ja nuoren kasvuun ja kehitykseen, ja kiusaamisen vaikutukset heijastuvat negatiivisesti kiusaajien ja kiusattujen lisäksi

turvattomana ilmapiirinä myös muuhun ryhmään, jossa kiusaamista tapahtuu. Kiusaamisen muodot vaihtelevat eri ikä- ja elämänvaiheissa. Kiusaaminen on subjektiivinen kokemus, eikä sen määrittäminen ole ongelmattonta. Kaikkia kiusaamiseksi koettuja tekoja ei ole tarkoitettu loukkaaviksi sillä kaikki lapset ja nuoret eivät välttämättä osaa hahmottaa toimintansa seurauksia. Riidat ja erimielisyydet eroavat kiusaamisesta siinä, että ne ovat usein hetkellisiä, eikä niiden kohteeksi joudu jatkuvasti yksi ja sama oppilas. Kiusaamista ei ole aina helppo havaita. Lapset ja nuoret eivät aina halua kertoa aikuiselle kiusaamisesta, koska he pelkäävät sen olevan juoruilua, tai pelkäävät kiusaajan jotenkin kostavan kertomisen. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että sekä kodeissa että koulussa rohkaistaan lasta kertomaan heti aikuiselle, jos lapsi tai nuori itse kokee kiusaamista, tai hän näkee tai kuulee jotakin toista lasta/nuorta kiusattavan.

Kiusaamisen ilmenemismuotoja

Kiusaaminen voi ilmetä suorana ja epäsuorana, ja se voidaan jaotella fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja verkossa ilmenevään kiusaamiseen. Kiusaaminen tai väkivalta voi myös olla syrjintäperustainen teko. Syrjintäperusteita ovat ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja muu henkilöön liittyvä syy.

- **Fyysisellä** kiusaamisella tarkoitetaan yleensä lyömistä, tönimistä, estämistä tai potkimista, jolloin kiusaaja käyttää fyysistä voimaa kiusattuun. Fyysinen kiusaaminen voi olla myös omaisuuteen kohdistuvaa, kuten tavaroiden piilottaminen, luvatta ottaminen ja tahallinen tuhoaminen.
- **Psyykkinen** eli henkinen kiusaaminen ilmenee kaikkein tavallisimmin verbaalisena, jolloin uhria loukataan sanallisesti, esimerkiksi pilkataan, pelotellaan, uhkaillaan ja nimitellään. Kiusaaminen voi ilmetä myös kuiskutteluna, matkimisena ja tuijotteluna.
- **Sosiaalisella** kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kiusaamisen kohde jätetään ulkopuoliseksi, tai hänen läsnä ollessaan ilmeillään, hymistellään tai huokaillaan merkitsevästi.
- **Verkkokiusaamisessa** eri mediavälineiden, kuten netin ja mobiililaitteiden kautta lähetetään epäasiallisia, uhkaavia tai seksuaalisia viestejä. Uhria esimerkiksi nimitellään, uhkaillaan, nöyryytetään, pilkataan, juoruillaan, kiristetään, häiritään tai jaetaan häntä loukkaavia videoita tai valokuvia, huijataan salasanoja tai esiinnyttään toisten nimellä. Verkkokiusaamista on myös yksityisen tiedon jakaminen tai toisen huijaaminen oman yksityisen tiedon jakamiseen, syrjiminä, ryhmästä eristäminen ja poissulkeminen tai ryhmään lisääminen luvatta, kuvien manipuloiminen, kuvien ottaminen ja levittäminen ilman toisen lupaa. Verkossa tapahtuva kiusaaminen ilmenee lähes aina myös muissa ympäristöissä, kuten koulussa. Verkkokiusaamista voi tapahtua muun muassa sähköpostissa, pikaviestipalveluissa, verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa, chateissa, pelisivustoilla ja tekstiviesteissä. Verkkokiusaamista on myös se, jos toiselle aiheutuu mielihapaa verkossa tahattomasti tai vahingossa. Verkkokiusaaminen eroaa perinteisistä kiusaamisen muodoista sikäli, että sitä on vaikeampi paeta. Kiusaaminen on julkisempaa ja pysyvämpää (materiaalin poistaminen sivustoilta on vaikeaa tai jopa mahdotonta). Kiusaaminen voi olla hyvin julmaa, sillä verkko tarjoaa kiusaajille mahdollisuuden

anonymiuteen. Verkkokiusaaminen voi vaikuttaa lapseen ja nuoreen kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista voimakkaammin.

2.2. Häirintä

Yhdenvertaisuuslain mukaan häirintää on käyttäytyminen, jolla loukataan henkilön ihmisarvoa siten, että luodaan halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Yksittäiset erimielisyydet tai satunnainen sopimaton käytös ei ole häirintää, vaikka siitä aiheutuisikin hetkellisesti pahaa mieltä. Häirinnälle tyypillistä on sen toistuvuus. Häirintä voi myös olla esimerkiksi seksuaalista häirintää tai sukupuoleen perustuvaa häirintää. Tasa-arvolain (609/1986) 7§ kieltää seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän.

Seksuaalinen häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Seksuaalisen kuvamateriaalin lähettäminen lapselle on seksuaalista häirintää ja se saattaa täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön (rikoslaki 39/1889, 24.luku 8 § ja 9 §). Seksuaalista häirintää ovat seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet sekä epäasialliset seksuaaliset puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset. Seksuaalinen häirintä voi ilmetä myös fyysisenä kosketteluna ja lähentelynä, sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevin ehdotuksina tai vaatimuksina, sekä seksuaalirikoksina, kuten raiskauksena, sen yrityksenä tai seksuaalisena ahdisteluna. Seksuaalista häirintää voi tapahtua myös eri digitaalisen median kanavissa, kuten esimerkiksi nettipeleissä ja chateissa. Epäasiallisia seksuaalisia sisältöjä ovat muun muassa halventavat ja vihjailevat puheet, seksuaaliset eleet ja ilmeet, seksuaalissävytteinen nimittely sekä pyyntöjä kosketteluun webkameran tai muun digitaalisen laitteen välityksellä. Se sisältää usein seksuaalissävytteisten sivustojen, kuvien, videoiden, kommenttien ja viestien jakamista ja on tyypillisesti luonteeltaan toistuvaa, mutta myös yksittäinen tai huumoriksi tarkoitettu tahaton teko tai toiminta voi täyttää seksuaalisen häirinnän tunnusmerkistön lain mukaan. Tasa-arvolain mukaan tahaton teko voidaan tulkita häirinnäksi, jos sen vaikutukset ovat syrjiviä ja teon kohteeksi joutunut henkilö kokee teon tai toiminnan ei-toivottuna (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 7 §.) Seksuaaliseen häirintään digitaalisen median kautta voi liittyä myös kiusaamista.

Seksuaalinen ahdistelu tarkoittaa tekoja, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohdistuen yksityisiin kehon osiin. Sitä on sopimaton koskettelu, kuten puristelu, sively, taputtelu tai kähmintä ja voi olla rangaistavaa silloin, kun sitä voidaan pitää tahallisenä tekona. Jos seksuaalinen ahdistelu kohdistuu alle 16-vuotiaaseen tai alle 18-vuotiaaseen silloin, kun tekijä on auktoriteettiasemassa tai luottamussuhteessa alaikäiseen (esimerkiksi koulun henkilöstöön kuuluva), teko voi täyttää lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön. Seksuaalisesta ahdistelusta tulee tehdä rikosilmoitus mahdollisimman pian.

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista, ja jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Tällaista on esimerkiksi sukupuoleen liittyvä

halventava nimittely. Sukupuoleen perustuva häirintä on tasa-arvolain mukaan syrjintää samoin kuin syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat tasa-arvolain mukaan syrjintää ja sellaisenaan kiellettyä. Fyysinen seksuaalinen häirintä saattaa täyttää rikoksen tunnusmerkit.

2.3. Syrjintä

Syrjinnällä tarkoitetaan, että henkilöä on kohdeltu vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden takia. Lapset ja nuoret kokevat esimerkiksi syrjivää kiusaamista ja vihapuhetta. Vähemmistöihin kuuluvien ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten arkea onkin syytä havainnoida erityisen tarkkaavaisesti kouluissa. Välitöntä syrjintää on esimerkiksi se, että maahanmuuttajataustaiselle oppilaalle ei anneta opiskeluvälineitä kuten muille oppilaille. Syrjintää on myös, kun näennäisesti neutraali sääntö, peruste tai käytäntö saattaa ihmisen muita epäedullisempaan asemaan henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Välillistä syrjintää on esimerkiksi se, että pyörätuolilla liikkuva oppilas ei pysty käyttämään koulurakennusta tai pihaa kuten muut oppilaat.

Kiusaamis- ja väkivaltatilanteiden selvittämisen yhteydessä on tärkeää tarkistaa, onko lapsi tai nuori tullut kohdelluksi eri tavoin tai muita huonommin henkilökohtaisen ominaisuuden ja laissa säädetyn syrjintäperusteen perusteella.

Vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret raportoivat muita enemmän kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa sekä kouluissa että vapaa-ajalla. Yhdenvertaisuudesta säädetään Suomen perustuslaissa, yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaisissa. Niiden mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Kaikkeen koulussa esiin tulevaan epäasialliseen käytökseen on puututtava kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla. Häirintään ja syrjintään puuttumisen prosessi on toimenpide yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

2.4. Vihapuhe

Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisun muodot, jotka levittävät, yllyttävät, edistävät tai oikeuttavat suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan vihapuhe on viestintää, joka lietsoo vihaa yhtä ihmistä tai ihmisryhmää vastaan. Vihapuhe voi liittyä esimerkiksi ihonväriin, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen. Vihapuheen tarkoituksena on useimmiten luoda kuva tiettyyn vähemmistöryhmään kuuluvista ihmisistä epäilyttävinä, epäluotettavina tai alempiarvoisina. Vihapuhe loukkaa usein syvästi toisen henkilön ihmisarvoa.

Vihapuhe saattaa olla lainvastaista syrjintää yhdenvertaisuuslain nojalla, vaikka se ei välttämättä täytä rikoksen tunnusmerkkejä.

2.5. Väkivalta

Väkivalta on tahallista fyysisen voiman tai vallan käyttöä, tai sillä uhkaamista, suhteessa toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tehdäkseen toiselle jotain pahaa, vahingoittavaa ja satuttavaa joka voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen, perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen tai kuolemaan.

Väkivalta erotellaan yleensä henkiseen, ruumiilliseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Suomen lain mukaan väkivalta on rikos. Väkivallan tekijä voi joutua korvaamaan toiselle aiheuttamansa vahingon. Jos tekijä on täyttänyt 15 vuotta, hän voi joutua myös rikosoikeudelliseen vastuuseen. (Rikoslaki 39/1889)

Fyysinen väkivalta voi olla ruumiillista voimankäyttöä kuten lyömistä, potkimista, tukistamista, kuristamista, raapimista, repimistä, ravistelua, ampuma- tai teräaseen käyttöä tai fyysisellä väkivallalla uhkailua.

Henkinen väkivalta on toisen loukkaamista ja satuttamista sanallisesti. Henkistä väkivaltaa on myös toisen kontrolloiminen ja pakottaminen tekemään jotain tai ajattelemaan jollain tietyllä tavalla.

Ostrakismi on tahallista tai tahatonta sosiaalista väkivaltaa; sulkemista ulkopuoliseksi, tekemistä näkymättömäksi, kuulumattomaksi ja merkityksettömäksi.

Seksuaaliväkivalta on väkivallan muoto, jolla tarkoitetaan esimerkiksi koskettelua, ahdistelua, häirintää, inestiiä, raiskauksia ja nöyryyttäviin tai häpeällisiin seksuaalisiin tekoihin pakottamista. Seksuaaliväkivalta loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä. Seksuaalisuutta loukattaessa loukataan koko ihmisyyttä, ja siksi se on erityisen traumatisoivaa. Seksuaaliväkivalta aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää, ja siten myös salailua, jonka vuoksi apua ei uskalleta hakea ja pyytää.

Seksuaalivähemmistöihin kohdistuva väkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu ihmisiin heidän seksuaalisen suuntautumisensa perusteella.

Sukupuolivähemmistöihin kohdistuva väkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu ihmisiin heidän sukupuoli-identiteettinsä tai sukupuolen ilmaisunsa vuoksi. Termi sukupuolen moninaisuus kuvaa ihmisten sukupuolivariaatioita, ja näitä ovat esim. intersukupuoliset, transsukupuoliset, muunsukupuoliset, sukupuolettomat ja transvestiitit.

Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa tai rajoittamista, joka liittyy perheen tai suvun piirissä tapahtuvaan kunniannormien puolustamiseen. Väkivalta voi olla luonteeltaan psyykkistä tai fyysistä, ja sen syyksi saattaa riittää pelkkä epäily väkivallantekijän arvion mukaan kunnianttomasta käyttäytymisestä. Kunnia väkivalta ilmenee esim. uhkailemalla, liikkumisen rajoittamisella, ystäväpiirin rajoittamisena, pakkoavioliitoilla ja äärimmillään murhana. Väkivallan tekijä tavoittelee väkivallalla tai sillä uhkailulla sitä, että uhri toimii yhteisön arvojen ja normien mukaisesti, eikä saata perhettään tekijän näkökulmasta häpeään.

Väkivaltainen ekstremismi eli väkivaltainen ääriajattelu tarkoittaa sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, se oikeutetaan tai siihen kannustetaan perustellen sitä aatemaailmalla.

Yhtenäiseen toimintakulttuuriin kuuluu se, että kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa. Kiusaamisessa, häirinnässä syrjinnässä ja väkivallassa on aina kysymyksessä perus- ja ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja siihen tulee puuttua välittömästi.

2.6. Mitä kiusaamisesta seuraa?

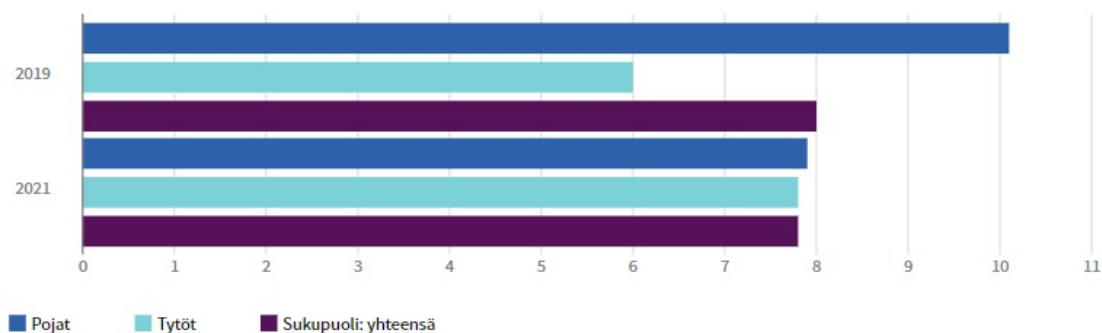
Kiusatuksi joutuminen ei yksiselitteisesti johda vakaviin ongelmiin, mutta se lisää ahdistuksen, masennuksen ja heikentyneen itsetunnon riskiä. Kiusatuksi joutuminen on suuri stressitekijä, mikä voi johtaa myös fyysisen terveyden ongelmiin vastustuskyvyn heiketessä. Myös yksinäisyyden kokemukset, heikentynyt koulumenestys ja käytösongelmat voivat olla seurausta kiusatuksi joutumisesta.

Kun kiusatuksi joutuneella oppilaalla on riittävästi suojaavia tekijöitä, ja hän saa apua vaikean tilanteen käsittelyyn, kiusaamisen kielteiset vaikutukset heikentyvät. Kiusatuksi joutuminen ei määrittele lapsen tai nuoren tulevaisuutta vaan se, miten kiusaamiseen puututaan ja minkälaista tukea tarjotaan. Muita kiusaavat oppilaat tarvitsevat itsekin tukea, sillä heillä on keskimääräistä suurempi todennäköisyys esimerkiksi elämänhallinnan ja ihmissuhteiden ongelmiin. Myös oppilailla, jotka eivät osallistu kiusaamiseen, mutta joutuvat sitä seuraamaan, on todettu haittavaikutuksia kuten ahdistuneisuutta ja koulukielteisyyttä.

THL - Kouluterveyskysely 2019 ja 2021 osoittaa, että Lohjan perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista 8 % kiusataan vähintään kerran viikossa. Koko maan vastaava luku on 6 %.

Indikaattori: Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, %

Lohja, Perusopetus 8. ja 9. lk

Lähde: THL Kouluterveyskysely

2.7. Kiusaaminen ryhmäilmionä

Kiusaamisen moottorina on yleensä aseman hakeminen yhteisössä. Aseman hakeminen voi tapahtua kiusaamisen kautta, mutta suotavaa olisi, jos se tapahtuisi myönteisesti, lasten ja

nuorten vahvuuksien kautta. Hyvä tapa ennaltaehkäistä kiusaamista on auttaa lapsia ja nuoria tunnistamaan omat vahvuutensa, kehittymään niissä ja iloitsemaan niistä. Siksi oppilaiden osallistamista ennaltaehkäisevään ja yhteisölliseen toimintaan ei voi korostaa liikaa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Kiusaamisessa ei ole kyse kiusatun erilaisuudesta, vaan erilaisuuden leima tuotetaan kiusatulle sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Kiusaaminen liittyy siis vahvasti oppilaiden keskuudessa vallitseviin sosiaalisiin normeihin ja rooleihin, joista koulun aikuiset eivät välttämättä ole edes tietoisia. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka tarkoittaa sitä, että muutamat henkilöt ovat aktiivisia tekijöitä, samalla kun muut henkilöt passiivisella hyväksynnällä mahdollistavat kiusaamisen/väkivallan asteittaisen lisääntymisen. Ryhmän passiivinen hyväksyntä kielteisille teoille vaikuttaa ratkaisevasti kiusaamisen jatkumiseen. Samoin kiusaamisen lopettamisessa keskeistä on ryhmän suhtautumistapa.

Ryhmään, jossa kiusaamista esiintyy, muodostuu erilaisia rooleja. Roolit syntyvät vuorovaikutuksessa, ja muiden ryhmän jäsenten odotukset vaikuttavat roolien muotoutumiseen. Siihen, kuinka kiusattu kokee ja tulkitsee tilanteen sekä siihen, kuinka ryhmän muut jäsenet suhtautuvat kiusattuun ja toimivat tilanteessa. Varsinkin kiusaajan roolissa olevalta oppilaalta saatetaan odottaa tietynlaista käyttäytymistä ja tästä roolista voi olla vaikea irrottautua. Vaikka suurin osa oppilaista asennetasolla ei hyväksykään kiusaamista, moni saattaa kiusaamistilanteessa toimia tavalla, joka vahvistaa ja ylläpitää kiusaamisen kierrettä. Jotkut oppilaat saattavat olla sekä kiusatun että kiusaajan roolissa. Kiusaaja-uhri tarkoittaa oppilasta, joka tulee itse kiusatuksi, mutta käyttäytyy myös itse aggressiivisesti ja kiusaa muita. Kiusaajan apuri tarkoittaa oppilasta, joka aktiivisesti osallistuu kiusaamistilanteeseen. Kiusaajan kannustaja rohkaisee kiusaajaa kiusaamistilanteissa esimerkiksi nauramalla. Puolustaja puolestaan tukee ja puolustaa kiusattua. Hiljainen hyväksyjä tietää, että ryhmässä on kiusaamista, mutta hakeutuu tilanteista pois ikään kuin ei tietäisi, mitä on meneillään.

Silloinkin, kun kiusaamista ei vielä ole saatu loppumaan, muiden oppilaiden toiminnalla on merkitystä sille, millaisia seurauksia kiusaamisesta yksilölle on. Tutkimusten mukaan ne kiusatut oppilaat, joilla on omassa ryhmässä edes yksi puolustaja, voivat paremmin kuin ne, joita kukaan ei puolusta. Ystävyys-suhteet suojaavat kiusattuja lapsia ja nuoria myös muun muassa masennusoireilta.

Normit puolestaan vaikuttavat siihen, millainen käyttäytyminen koululla ja oppilaiden keskuudessa koetaan hyväksyttävänä. Ne ovat kaikkia ryhmän jäseniä koskevia odotuksia tai sääntöjä siitä, miten ryhmässä pitää olla. Myös tiedostamattomat normit voivat vaikuttaa ratkaisevasti ryhmän jäsenten käyttäytymiseen. Oppilaat eivät aina kerro omasta tai toiseen kohdistuvasta kiusaamisesta, koska sen koetaan rikkovan ryhmän sisäisiä sääntöjä ja tilanteesta kertominen voisi johtaa kiusaamisen kohteeksi joutumiseen tai sen pahenemiseen. Oppilasennemmistön saaminen mukaan kiusaamisen vastaiseen työhön sekä oppilaiden kokemus siitä, että ryhmässä ei hyväksytä kiusaamista, ja että kiusaamalla toisia tässä ryhmässä ei voi vahvistaa omaa asemaansa, ehkäisee merkittävästi kiusaamista.

3. Kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa ennalta ehkäisevät ja yhteisöllisyyttä vahvistavat toimet

Kiusaamista ehkäisevää toimintaa tehdään joka päivä Lohjan kaikissa yksiköissä varhaiskasvatuksesta alkaen aina toiselle asteelle. Työtä tehdään yhteisöllisyyttä edistämällä ja tunnetaitoja opettelemalla, sekä puuttumalla kaikkeen havaittuun, toista loukkaavaan toimintaan. Epäkunnioittavaan käyttäytymiseen puuttumisen ja vaikeiden asioiden puheeksi ottamisen kynnyksen on oltava matala.

3.1. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta - ennaltaehkäisy ja puuttuminen

	ENNALTAEHKÄISY <i>Yksiköissä toimitaan perusopetuksen arvojen sekä yksikkökohtaisten vuosikellojen ja järjestyssääntöjen mukaisesti.</i>	PUUTTUMINEN
Opetuksen järjestäjä <i>(yksikkö = toimipiste, jossa annetaan perusopetusta)</i>	Vastaa siitä, että yksiköissä noudatetaan lainsäädäntöä ja siitä että opiskeluympäristö on terveellinen ja turvallinen. Opetuksen järjestäjä vastaa myös henkilöstön riittävästä, riittävästä koulutuksesta ja perehdytyksestä.	Mikäli toiminnan laillisuudessa, terveellisyydessä ja turvallisuudessa havaitaan puutteita, havaitut puutteet korjataan ja kehittämistarpeisiin puututaan.
Oppilas	On ystävällinen ja reilu, ei mahdollista kiusaamista tai muuta epäasiallista käyttäytymistä. Osallistuu aktiivisesti yhteiseen toimintaan. Toimii niin, että koulussa on kaikilla hyvä olla.	Kertoo kokemastaan tai toiseen kohdistuvasta kiusaamisesta, häirinnästä tai väkivallasta koulun aikuiselle.
Huoltaja	Turvaa lapsen ja nuoren tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Tarjoaa turvallisen ja virikkeellisen kasvuympäristön, ymmärrystä ja hellyyttä. Toimii yhteistyössä koulun henkilöstön ja toisten huoltajien kanssa. Seuraa koulun tiedotteita.	Tuo tiedon kiusaamisesta, häirinnästä tai väkivallasta yksikön aikuisten tietoon. Osallistuu oman lapsensa asian selvittelyyn ja hoitamiseen.
Opetus – ja kasvatustyöhön osallistuva henkilöstö	Noudattaa työyhteisön pelisääntöjä. Tukee oppilaan, luokka- ja koulu yhteisön hyvinvointia. Tiedottaa ja käyttää kuuntelevaa keskustelua. Osallistuu opetuksen kehittämistyöhön ja yhteisölliseen opiskeluhoilutyöhön.	Kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta tiedon saatuaan aloittaa välittömästi asian selvittämisen prosessin mukaisesti. Oikeus kurinpitotoimiin. Huolehtii asianosaisten turvallisuudesta.
Rehtori	Johtaa koulu yhteisön hyvinvointia ja käyttää kuuntelevaa keskustelua ja osallistavia kokouskäytäntöjä. Sitoutuu ja sitouttaa arvoihin, järjestyssääntöihin sekä työyhteisön pelisääntöihin. Kehittää ja tiedottaa.	Perehdyttää henkilöstön kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan puuttumiseen prosessin malliin. Vastaa mallin toteuttamisesta. Oikeus kurinpitotoimiin. Toimii yhteyshenkilönä viranomaisiin.

Opiskeluhuollon henkilöstö	Sitoutuu työyhteisön pelisääntöihin. Käyttää kuuntelevaa keskustelua sekä tukee kouluyhteisön ja oppilaan hyvinvointia. Osallistuu kehittämistyöhön ja yhteisölliseen opiskeluhoitotyöhön.	Osallistuu moniammatilliseen yhteistyöhön oman toimenkuvansa mukaisesti. Tarvittaessa tarjoaa yksilökohtaista tukea.
Yhteistyötahot: Ankkuritoiminta Nuorisotyö Sosiaalitoimi Terveystoimi Poliisi	Yksiköillä toimiva dialogi yhteistyötahojen kanssa.	Oppilaan ohjaaminen ja tukeminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rehtorin aloitteesta. Väkivaltatapauksissa konsultoidaan aina poliisia ja/tai lastensuojelua.

Kiusaamisen ennaltaehkäisy kuuluu sekä koulun toimijoille että kodille. Tärkeää on, että oppilaan elämässä vaikuttavat aikuiset tunnistavat koulukiusaamisen eri muotoineen ja tietävät, miten tilanteessa tulee toimia. Henkilöstölle on tarjottava riittävästi perehdytystä kiusaamisilmion mekanismeista sekä niihin puuttumisista.

3.2. Ennaltaehkäisevät toimet

Kiusaamisen vastaisen kivijalan muodostavat turvallisuutta edistävän johtamisen ohella koulun toimintakulttuuri ja -tavat, yhteisöllisyyden rakentaminen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetuksesta huolehtiminen. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että turvallisuutta koskevista asenteista keskustellaan niin yhteisö-, ryhmä kuin yksilötasolla.

Tiedolla johtaminen ja yhteisistä johdonmukaisista toimintatavoista sopiminen edistävät kiusaamisen ehkäisyä.

Toimintatavat ennaltaehkäisevässä toiminnassa:

- hyvinvoinnin ja turvallisuuden järjestelmällinen johtaminen ja turvallisuusjohtamisen käytänteet, kuten yhdessä sovitut toimintatavat ammattilaisten kesken kiusaamistilanteiden selvittämiseksi ja niihin puuttumiseksi
- tiedolla johtaminen, kuten turvallisuutta ja kiusaamista koskevien tietojen kerääminen, tulosten analysointi ja johtopäätösten tekeminen kehittämistoimenpiteistä, sekä toimenpiteiden toteutus
- tasa-arvoinen, yhdenvertainen, oikeudenmukainen ja jokaista arvostava kohtelu oppimisyhteisössä
- järjestyssääntöjen ja muiden toimintamallien ja -tapojen valitseminen, käsittely ja niistä päättäminen yhdessä
- jokaisen lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen tukeminen sekä tuen huomioiminen opetuksessa sekä työpäivän ja opetuksen rakenteissa
- työrauhan tukeminen puuttamalla opetusryhmässä toimimisen ongelmiin varhain ja lapsen edun mukaisesti, sekä muuttamalla opetuksen järjestelyjä tarvittaessa
- opettajien ja muun henkilöstön, lasten/nuorten sekä vanhempien/huoltajien ja heidän edustajiensa osallistuminen turvallisuutta ja hyvinvointia edistävien sekä kiusaamista ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen

- suunnitelmallinen henkilöstön turvallisuus- ja hyvinvointiosaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen, sekä henkilöstön osaamisen kehittäminen kiusaamisen ehkäisyssä, siihen puuttumisessa ja tapausten seurannassa
- henkilöstön perehdyttäminen ja sen toteutumisen seuranta
- vuorovaikutteinen ja varhainen yhteistyö vanhempien/hoitajien kanssa
- yhteistyö lasten ja nuorten turvallisuutta ja hyvinvointia tukevien tahojen kanssa (neuvola- ja opiskeluhoito- ja muut terveydenhuoltopalvelut, lastensuojelu ja muu sosiaalitoimi, poliisi, nuorisotyö ja järjestöt)
- rakennusten ja pihojen suunnittelu sekä korjaaminen turvallisuutta edistäväksi ja kiusaamista ehkäiseväksi

3.3. Yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittäminen

Kiusaamisen vastaisen ilmapiirin luomisessa ja kehittämisessä tieto on keskeisessä asemassa. Henkilökunnan, oppilaiden sekä hoitajien tulee tietää, mitä kiusaaminen on ja kuinka siihen tulee suhtautua. Tärkeää on tietää, kuinka toimitaan, jos kiusaamista havaitaan. Valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvoperustaan kuuluvat ihmisyyden, sivistyksen, tasa-arvon ja demokratian arvot, ja nämä löytyvät myös Lohjan kaupungin perusopetuksen arvopohjasta. Lohjan perusopetuksen koulujen toimintakulttuurissa painotetaan hyvinvointia ja turvallista kouluarkea. Jokaisen koulussa työskentelevän tehtävänä on varmistaa, että arvot myös elävät arjessa. Oppilaita ohjataan ottamaan vastuuta itsestään, käyttäytymisestään ja toiminnastaan. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia muiden kanssa välittyvät lapsille ja nuorille myös kotona.

Kiusaamisen vastaisen ilmapiirin luomisessa on tärkeää, että aikuiset välittävät ja uskaltavat puuttua, ja että oppilaat tiedostavat, että kiusaamisesta voi kertoa kenelle tahansa turvallisuutta tukevalle aikuiselle, niin hoitajille kuin kenelle tahansa aikuiselle koulussa. Jokainen yksikössä työskentelevä on aina velvollinen puuttumaan havaitsemaansa tai tietoonsa tulleeseen kiusaamiseen, opettajat ja rehtorit virkavastuunsa puitteissa. Oppilaille tulee painottaa, että kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua, vaan se on keino auttaa kiusattua ja kiusaajaa. On rohkeutta kertoa, jos joutuu kiusatuksi tai huomaa, että muita kiusataan. Yksiköissä toimitaan hyvinvoinnin vuosikellon ja järjestysääntöjen mukaisesti, selkeät pelisäännöt luovat turvallisuutta. Säännöistä tiedotetaan myös koteja.

Luokanopettaja/luokanvalvoja on avainasemassa ryhmyttäessään luokkaansa ja luodessaan sinne luokkahenkeä, joka ehkäisee kiusaamista. Kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä esimerkiksi joustavilla ryhmäjäjestelyillä ja -jaoilla ryhmä- ja parityössä. Opettajat tarkkailevat luokan sosiaalisia suhteita päivittäisessä koulutyössä. Luokan hyvä yhteishenki vaikuttaa myös koko koulun yhteiseen ilmapiiriin. Koulussa pyritään avoimeen vuorovaikutukseen ja suvaitsevan toimintakulttuurin syntymiseen. Kiusaamista koulussa vähentää aikuisten riittävä läsnäolo ja saatavuus. Koulussa järjestetään tehokas välituntivalvonta jolloin voidaan vähentää kiusaamisen syntymiselle otollisia tilanteita, ja näin ollen voidaan edistää turvallisuuskulttuuria.

Ongelmakeskeisen, kiusaamisen vähentämiseen pyrkivän lähestymistavan sijaan kiusaamisen ehkäisyä voidaan lähestyä korostamalla ensisijaisesti myönteisiä tavoitteita ja toimintatapoja niin yksilö-, ryhmä- kuin yhteisötasolla. Keskittymällä hyvinvoinnin tukemiseen voidaan ehkäistä myös muita kiusaamiseen limittyviä ilmiöitä kuten syrjintää, häirintää ja vihapuhetta.

3.3.1. Yhteistyö huoltajien kanssa

Opetussuunnitelmiin on kirjattu, että turvallinen oppimisympäristö on jokaisen lapsen ja nuoren oikeus. Tunne- ja vuorovaikutustaitoja opitaan tavoitteellisesti erityisesti varhaiskasvatuksen ja peruskoulun aikana. Kiusaaminen ei kuitenkaan ole vain koulun asia, ja tämän vuoksi ilmiön kitkemiseen tarvitaan myös muita tahoja. Yhteistyö lasten ja nuorten perheiden kanssa on ensiarvoisen tärkeää, ja huoltajien on tärkeää ymmärtää kotona opittujen hyvien käytösten ja muita huomioivien toimintatapojen sekä kielenkäytön merkitys kiusaamisen ehkäisyssä. Jos huoltaja saa tiedon kiusaamisesta, tuo hän sen koulun tietoon. Kiusaamisen lopettamiseksi huoltaja osallistuu oman lapsensa asian selvittelyyn yhteistyössä koulun ja mahdollisten muiden toimijoiden kanssa. Sekä kiusattu että kiusaaja tarvitsevat aikuisen tukea kun kiusaamisasiaa selvitetään. On tärkeä muistaa että tavoitteena on hyvä ratkaisu kaikkien mukana olleiden oppilaiden kannalta. Koulut tiedottavat huoltajia yksikkönsä toimintatavoista ja ohjeista/säännöistä/käytänteistä esimerkiksi koulun kotisivulla ja näistä voidaan keskustella myös vanhempainilloissa.

3.3.2. Yhteistyötahot

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ennalta ehkäisemisessä yksiköt tekevät yhteistyötä myös muiden kuin perheiden ja hyvinvointialueen opiskeluhoollon ammattilaisten kanssa. Yksi Lohjan kaupungin strategiakauden 2023-2030 painopistealueista on Oppiva ja hyvinvoiva Lohja, joka huomioidaan Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa. Lohja on myös mukana UNICEFin Lapsiystävällinen kuntaohjelmassa. Lapsiystävällinen kunta-toimintasuunnitelman tavoitteet ovat kaupungin johtoryhmä sekä lasten, nuorten ja perheiden lautakunta hyväksyneet vuosille 2023-2025. Lohjan kaupungissa toimitaan kansallisen Lapsistrategian mukaisesti. Strategisten ohjausdokumenttien noudattamisen lisäksi perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen hallinto ja yksiköt tekevät konkreettista yhteistyötä hyvinvoinnin edistämiseksi erilaisten hankkeiden muodossa, tästä esimerkkinä Koulukunnossa-läsnäolomalli, jonka avulla etsitään ratkaisuja poissaolotilanteisiin ja niiden ennaltaehkäisyyn. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ennalta ehkäisevää yhteistyötä tehdään aktiivisesti kaupungin nuorisotyön ja Ankkuritiimin kanssa. Muita yhteistyötahoja ovat kolmannen sektorin toimijat, järjestöt ja yhdistykset sekä seurakunnat.

4. Kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan puuttuminen

Kiusaamisella on ominaispiirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi oppilaiden välisestä riitelystä, erimielisyydestä, häirinnästä tai yksittäisestä väkivaltatilanteesta. Näitä nimenomaan kiusaamiselle ilmiönä tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi toistuvuus, valtaepätasapaino, tietoisuus ja se, että kiusaamisessa on usein kyse ryhmäilmiöstä. Koska toistuvuus on kiusaamiselle ominaista, tulee oppilaiden vuorovaikutukseen kiinnittää huomiota kaikissa opetustilanteissa, siirtymissä sekä välituntien aikana sisällä ja ulkona.

Kiusaamiselle ilmiönä tyypillisten piirteiden vuoksi kiusaamiseen puuttuminen edellyttää erilaisia toimintatapoja kuin yksittäiseen erimielisyyteen tai loukkaavaan tilanteeseen puuttuminen. Yksittäisiin konfliktitilanteisiin puututaan spontaanisti ohjeistaen ja keskustellen kasvatuksellisesti, kun taas kiusaamistapauksiin puututaan järjestelmällisemmin.

Kiusaamistapauksiin puututaan selvittämiskeskustelujen sarjalla. Kaikkien osallisten huoltajia informoidaan asiasta. Kaikkia osallisia kuullaan ja tehdään selväksi että tilanteen pitää muuttua. Ensimmäisten selvittämiskeskustelujen yhteydessä sovitaan seurantakeskustelun ajankohta. Seurantakeskustelussa kiusatulta varmistetaan, että tilanne on muuttunut parempaan suuntaan. On tärkeä varmistaa ettei kiusaaminen vain ole muuttanut muotoaan. Tämän jälkeen tavataan kiusaamiseen osallistuneet ja annetaan heille kiitosta tapahtuneesta muutoksesta. Jollei tilanne ole muuttunut, voidaan mukaan selvittämistyöhön kutsua muita yhteistyötahoja. Seurantakeskusteluja pidetään kunnes kiusaamisasian käsittely voidaan päättää tai kunnes tapaus siirtyy esimerkiksi viranomaisten hoidettavaksi.

Yksikön henkilöstö huolehtii ryhmäyttämällä siitä ettei kiusattu oppilas jää yksin tai ryhmän ulkopuolelle jatkossa. Mikäli kiusaamiseen, häirintään, syrjintään tai väkivaltaan puuttumisen johdosta oppilaalle määrätään perusopetuslaissa säädetty kurinpitotoimi tulee opetuksen järjestäjän ottaa huomioon teon laatu sekä oppilaan ikä ja kehitystaso. Mikäli teko täyttää rikoksen tunnusmerkistön ja sillä voi olla rikosoikeudellisia seurauksia, noudatetaan asianosaisten kuulemisessa ja huoltajille tiedottamisessa lainsäädännön mukaisia menettelytapoja yhteistyössä viranomaisten kanssa.

4.1. Miten aikuinen voi tunnistaa kiusaamisen?

Kiusaamista voi olla vaikea havaita, mutta kiusatuksi joutunut oppilas/lapsi voi oirehtia eri tavoin, ja tämä voi näyttäytyä monenlaisina merkkeinä.

Koulussa voidaan esimerkiksi havaita, että oppilas viettää välitunnit toistuvasti yksin tai hän on haluton lähtemään välitunnille. Hän saattaa myös koulupäivän jälkeen jäädä koulun alueelle viivyttelämään, vältellen heti kotimatkaa lähtemistä. Oppilaan poissaolot koulusta saattavat lisääntyä tai hän vaikuttaa ahdistuneelta tai surumieliseltä. Koulumenestys saattaa äkillisesti romahtaa ilman selvää syytä. Kiusaamisesta kertoo myös se, että luokkatoverit esimerkiksi nauravat toistuvasti oppilaan vastauksille tai eivät valitse häntä ryhmätöihin tai joukkueisiin. Kysyttäessä oppilas saattaa kieltää kiusaamisen, mutta se ei tarkoita sitä, ettei kiusaamista voisi silti tapahtua. Kiusaamisen kieltäminen on yksi puolustuskeino, jonka avulla kiusattu yrittää jollakin tavalla pitää itseään kasassa mahdollistomien paineiden edessä. Moni koulukiusaaja voi myös itse olla koulukiusattu.

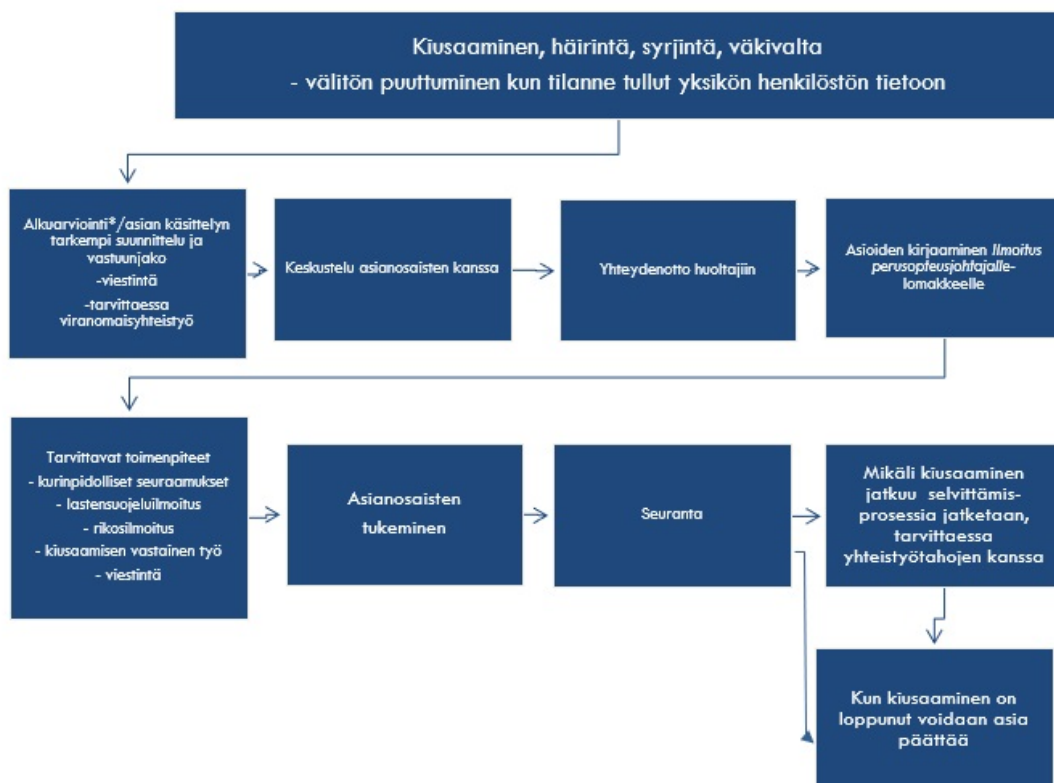
Kotona näkyviä merkkejä voivat olla lapsen tai nuoren ahdistuneisuus ja alakuloisuus, univaikeudet tai psykosomaattiset oireet, kuten päänsärky tai vatsakipu. Lapsi tai nuori voi yllättäen osoittaa ettei halua mennä kouluun tai hän alkaa kulkea sinne uutta reittiä tai haluaa koulumatkalle mukaan saattajan. Myös se, ettei lapsi/nuori puhu kavereista, eikä tuo heitä kotiin, saattaa kertoa kiusaamisesta. Lapsesta/nuoresta huolissaan olevan huoltajan pitää sen lisäksi, että keskustelee lapsen/nuoren kanssa, ottaa aina yhteyttä kouluun. Yhteydenotto kannattaa tehdä ensisijaisesti lasta opettavaan opettajaan tai luokanopettajaan

Wilman kautta. Tarvittaessa huoltaja voi ottaa yhteyttä koulun rehtoriin tai opiskeluhoollon henkilökuntaan.

4.2. Kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan puuttumisen malli Lohjan perusopetuksessa

Kiusaamiseen puuttuminen on laissa säädetty virkavelvollisuus. Pikaratkaisuja kiusaamisen lopettamiseksi ei ole. Yksi palaveri, jossa pyydetään anteeksi, kätellään ja palataan arkeen ei ole riittävä.

Kiusaamiseen puuttumisessa keskeistä on, että tapauksiin tartutaan varhaisessa vaiheessa ja ripeästi, sillä yksittäisten tilanteiden selvittely on helpompaa kuin pitkään jatkuneen uhkailun, painostamisen, väheksyvän kohtelun, ulkopuolelle jättämisen tai väkivallan selvittäminen. On myös tärkeä keskittyä kuulemaan kaikkia osapuolia avoimin mielin, sillä kaikki aina ole sitä, miltä ensin näyttää. Seuranta ja lopulta asian selkeä päättäminen puolestaan auttaa osapuolia palaamaan turvalliseen kouluarkeen.

* Mikäli tapaus saattaa täyttää rikoksen merkistön yhteyttä otetaan viranomaisiin jo tässä vaiheessa.

4.2.1. Kiusaamisen selvittelytyö

Kiusaamisen selvittelytyön käynnistäminen ja läpivieminen ovat opetushenkilöstön vastuulla. Opiskeluhuollon ammattihenkilöstö voi olla mukana kiusaamisen selvittelyn eri vaiheissa tilanteen mukaan, mutta ensisijaisesti heidän roolinsa korostuu asian selvittelyn osana tarjottavan tuen toteuttamisessa. Varhainen tunnistaminen ja tehokas puuttuminen kiusaamistilanteisiin ehkäisee myöhempiä kiusaamisesta aiheutuvia, usein vakavia psykososiaalisia vaikutuksia.

On tilanteita, joissa oppilaaseen kohdistuva kiusaaminen on niin vakavaa tai pitkäkestoista, että se täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Kyseeseen voi tulla esimerkiksi seuraavat rikokset:

- kunnianloukkaus tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen
- pahoinpitely
- laitton uhkaus

Tällaisissa tilanteissa on aina syytä konsultoida poliisin Ankkuri-tiimiä, vaikka kiusaaja ei olisi ikänsä johdosta rikosoikeudellisessa vastuussa. Tarvittaessa Ankkuri-tiimi voi osallistua selvittämiskeskusteluihin. Ankkuri-tiimiä kannattaa konsultoida ja hyödyntää koulukiusaamistapausten selvittelyssä muutoinkin erittäin matalalla kynnyksellä. Rikoksen tunnusmerkistön täyttävissä tapauksissa poliisin tehtävä on selvittää, mitä on tapahtunut.

4.2.2. Selvityskeskustelut

4.2.2.1. Kiusatun kuvaus tapahtuneesta

- Millaisesta kiusaamisesta on kysymys, milloin ja missä sitä on tapahtunut, ketkä ovat siihen osallistuneet ja keitä tilanteessa oli paikalla?
- Jos kiusaamisesta on olemassa todisteita kuten some-, teksti tai sähköpostiviestejä, pitää ne säilyttää.
- Kiusattu oppilas tarvitsee varmuuden siitä, että aikuiset puuttuvat tilanteeseen ja keskustelun tavoitteena onkin lisätä hänen turvallisuudentunnettaan.
- Joskus kiusaamistilannetta selvittävän aikuisen on syytä hankkia asiasta taustatietoja haastatteleamalla paikalla olleita muita oppilaita tai koulun henkilöstöä.
- Sovitaan seurantakeskustelun aika 1-2 viikon päähän.
- Kiusatun kuvaus tapahtuneesta dokumentoidaan. Oppilaalla/hänen huoltajallaan on pyydettyessä oikeus saada kopio tästä dokumentista.

4.2.2.2. Kiusaamiseen osallistuneen oppilaan/oppilaiden selvittelykeskustelu

- Aluksi jokaisen kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa käydään erillinen keskustelu. Jos kiusaajia on useita, tulee keskustelut käydä tiiviissä aikataulussa, jotta osallisten kertomusten yhteensovittaminen ei olisi mahdollista.
- Keskustelun tarkoituksena on tehdä oppilaalle selväksi, että kiusaaminen on koulun aikuisten tiedossa, sitä ei hyväksytä ja että tilannetta seurataan jatkossa.
- Keskustelun tavoite on, että oppilas sitoutuu lopettamaan kiusaamisen välittömästi. Sovitut asiat kirjataan.
- Selvittelytilanteet toimivat oppilaille myös oppimiskokemuksena, jolloin heillä on

mahdollisuus muuttaa itse omaa, ei-toivottavaa käytöstään.

- Jos kiusaamisen osallistuneita on useita, on usein syytä tavata heidät ryhmänä yksilökeskustelun jälkeen. Yhteisen keskustelun tarkoituksena on vahvistaa yhdessä sopimukset, jotka yksittäisten oppilaiden kanssa on jo tehty.
- Sovitaan seurantakeskustelun aika 1-2 viikon päähän.
- Kiusaamiseen osallistuneiden kanssa käydyt keskustelut dokumentoidaan. Asianosaisilla/heidän huoltajillaan on pyydettyäessä oikeus saada kopio tästä dokumentista.

Jos koetaan, että koulun omat keinot on käytetty ja konflikti ei ole ratkennut, otetaan yhteyttä kouluhyvinvoinnin erityisasiantuntijaan. Mikäli kiusaaminen täyttää rikoksen tunnusmerkit otetaan yhteyttä viranomaisiin (lastensuojeluviranomaiset, poliisi).

4.3. Ilmoitusvelvollisuus

Perusopetuslain mukaan koulun opettajan ja rehtorin tulee aina ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle.

- Koululla on selvitysvastuu koulumatkalla tapahtuvassa kiusaamisessa. Koulu ei kuitenkaan voi kohdistaa kiusaajaan kurinpitotoimia koulumatkalla tapahtuvasta kiusaamisesta.

Mikäli opettaja/rehtori saa tietoonsa, että oppilaiden välillä tapahtuu vapaa-aikana kiusaamista, opettajan on suositeltavaa kertoa siitä oppilaiden huoltajille. Tämä koskee myös verkkokiusaamista.

- Vapaa-ajalla tapahtuvassa kiusaamisessa asian selvittelyvastuu on oppilaan huoltajilla.

Mikäli opettaja saa tietoonsa verkossa tapahtunutta kiusaamista, joka on koulun oppilaan ja koulun ulkopuolisen henkilön välistä, opettajan on suositeltavaa kertoa siitä oppilaan huoltajalle.

4.3.1. Huoltajille suunnattu ilmoitus

Kiusaamisesta sekä selvittämiskeskusteluista on tiedotettava kaikkien osapuolten sekä teon kohteeksi joutuneen että tekijöiden huoltajia. Tiedottamisen välineenä käytetään ensisijaisesti puhelinta ja puhelu kirjataan. Lievissä kiusaamistapauksissa tai huoltajan toiveesta, voidaan käyttää muita tapoja (esim. Wilmaviesti).

- Kun kotiin ollaan yhteydessä, on tärkeää, että tapahtuneesta on riittävästi tietoa ja eri osapuolten näkemykset ovat selvillä. Mikäli selvittämiskeskusteluja ei pystytä pitämään välittömästi, kun kiusaamistapaus tulee koulun tietoon, tulee kiusatun oppilaan huoltajia kuitenkin tiedottaa ilmi tulleesta kiusaamisesta välittömästi. Tässä yhteydessä huoltajalle tulee kertoa, että koulu selvittää tapahtunutta. Kun selvittämiskeskustelut on käyty tekijöiden kanssa, koulun tulee tiedottaa teon kohteeksi joutuneen huoltajaa käydyistä keskusteluista.
- Huoltajille voidaan kertoa, miten asiaa on käsitelty. Kenenkään yhteystietoja ei saa antaa ilman lupaa. Arkaluontoiset asiat kuten terveystiedot, sairaudet, tiedot perheoloista ja oppilaan tuen tarve tulee pitää salassa.

- Tiedottamisen yhteydessä sekä kiusatun että kiusaajan huoltajilta on tiedusteltava, että haluavatko he mahdollisuutta erilliseen tai yhteiseen keskusteluun asiasta.
- Yhteisen keskustelun järjestäminen eri osapuolten huoltajille ja mahdollisesti oppilaille edellyttää sitä, että keskustelu on kaikkien osapuolten toive. Kiusanneiden ja kiusatuksi tulleiden kohtaaminen aikuisten läsnäollessa on tärkeää, ja siinä keskustelussa aikuisilta tarvitaan herkkyyttä.

4.3.2. Yhteydenotot lastensuojeluun ja poliisiin

Kiusaaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa on arvioitava lastensuojelullisten toimenpiteiden tarve. Kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteet saattavat myös vaatia poliisin interventiota. Ensimmäiset yhteydenotot voi tehdä kouluille nimetyille koulupoliisille.

4.3.2.1. Milloin on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus

Perusopetuksen henkilöstöön kuuluvalla on salassapidon estämättä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus viipymättä, jos on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. [Lastensuojelulaki 25 § (417/2007)] Ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa [Lastensuojelulaki 25 a § (1302/2014)].

Ilmoitusvelvollisuuden perusteena voivat olla myös sellaiset opettajan tehtävänsä hoitamisen yhteydessä saamat tiedot, jotka liittyvät tapahtumiin kouluajan ulkopuolella.

4.3.2.2. Milloin on velvollisuus tehdä ilmoitus sekä lastensuojelulle että poliisille

Perusopetuksen henkilöstöön kuuluvalla on salassapidon estämättä velvollisuus tehdä ilmoitus sekä lastensuojelulle että poliisille, jos on tehtävässään saanut tiedon, jonka perusteella on syytä epäillä lapsen kohdistuvaa seksuaalirikosta (rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädetty teot) tai tiettyjä henkeen tai terveyteen kohdistuvia rikoksia (koskee rikoslain 21 luvussa rikoksena rangaistavaksi säädettyjä tekoja, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta) [Lastensuojelulaki 25 § 3 mom. (1111/2016)]. Tällainen rikos on esimerkiksi pahoinpitely. Myös alle 15-vuotiaan nuoren rikoksen tunnusmerkit täyttävistä teoista tulee ilmoittaa poliisille.

4.3.2.3. Milloin on oikeus ilmoittaa poliisille

Perusopetuksen henkilöstöön kuuluvalla on salassapidon estämättä oikeus ilmoittaa poliisille, jos on tehtävässään saanut tietoja, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. [Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 4 mom. (274/2015)].

Väkivallan uhkasta ilmoittaminen kuuluu vastuulliseen toimintaan, eikä tietojen luovuttamatta jättäminen saa johtua siitä, että lakia ei ole kirjoitettu ehdottoman velvoitteen muotoon (HaVM 41/2014 vp).

4.3.2.4. Milloin on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja

Jos perusopetuksessa työskentelevä on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin. Tuen tarpeen arviointipyyntö voidaan tehdä myös yhteistyössä huoltajan kanssa.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, ohjauksesta vastaavien henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä. [Sosiaalihuoltolaki 35 § (1301/2014)].

4.4. Teon kohteen ja tekijän tukeminen

Kiusaamisella voi olla laajamittaiset vaikutukset kiusatun elämään. Kukin kokee kiusaamisen omalla tavallaan: toinen oppilas traumatisoituu, kun taas toinen näyttää selviytyvän vastaavanlaisesta tilanteesta helpommalla. Kun kiusaamiseen liittyvät teot on saatu loppumaan, ajatellaan ehkä, että kiusaaminen on päättynyt ja kaikki on taas hyvin. Kiusaamisen jättämät tunnejäljet saattavat kuitenkin säilyä pitkään niin kiusatulla kuin myös kiusaajalla. Jokaisella on yksilöllinen kyky selviytyä vaikeista kokemuksista. Toiset selviytyvät haastavistakin tilanteista helposti, toiset tarvitsevat paljon aikaa ja apua. Siksi osapuolten tukeminen ja jälkihoito ei ole kaavamaisista toimintaa, vaan yksilön tarpeista lähtevää tukea. Varsinkin pitkäaikaista kiusaamista kokeneille tulisi tarjota jälkihoitoa, jossa he voivat käsitellä kokemaansa ja eheytyä.

Sekä teon kohteen että tekijöiden tukeminen on lapsen/nuoren aikuisverkoston yhteinen tehtävä. Koulun henkilökunta huolehtii siitä, että oppilas tarvittaessa ohjataan opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelujen tai kouluterveydenhuollon palvelujen piiriin. Oppilashuollon ammattilaiset osaltaan voivat ohjata oppilaan edelleen tarvitsemaansa hoitoon tai terapiaan. Vanhemmat/huoltajat voivat vahvistaa lastaan eri tavoin, esimerkiksi opettamalla lastaan huolehtimaan itsestään ja tunnistamaan ja ylläpitämään omia rajojaan. Lasta/nuorta voi auttaa ilmaisemaan itseään ääneen jämäkästi, jos hän kokee, että häntä kohdellaan väärin, jotta hän ymmärtää, että hänellä on oikeus olla rauhassa ja puolustautua. Kiusaamisesta selviytymisessä ja eheytyemisessä on merkityksellistä, että kiusattu kokee tulleen kuulluksi ja saa tarvitsemansa avun. Kiusaajakin tarvitsee tukea ja apua tunteidensa ja käyttäytymisensä säätelyyn ja käsittelemiseen. Aikuisten vastuulla on varmistaa kiusaamisen loppumisen ohella kaikkien osapuolten kiusaamisen jälkeinen hyvinvointi.

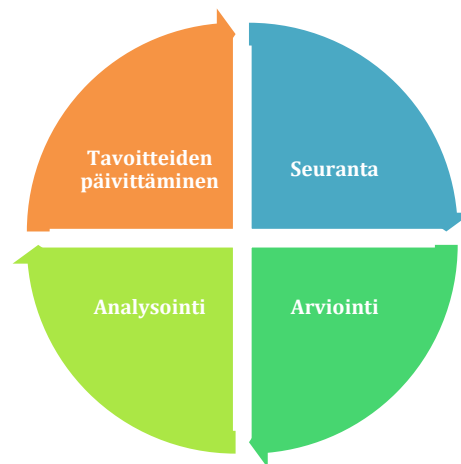
4.5. Kurinpidolliset toimet

Koulu voi käyttää perusopetuslain mukaisia kurinpitokeinoja kiusaamiseen syyllistyneitä kohtaan. Lohjan kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelmaan sisältyy kurinpitosuunnitelma, jossa kuvataan kasvatustieteellisten ja kurinpitokeinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista. Ensisijaisesti kiusaaminen pyritään lopettamaan kasvatustieteellisten avulla. Mikäli seurannassa havaitaan, että kiusaaminen

jatkuu, tulee kiusaajalle antaa jälki-istuntoa, kirjallinen varoitus tai viime kädessä tulee harkita määräaikaista erottamista.

Opettaja ja rehtori käyttävät kurinpitoa ja opetuksen turvaamiseen liittyviä keinoja johdonmukaisesti. Kurinpitoa harkittaessa tulee ottaa huomioon teon laatu sekä oppilaan ikä ja kehitystaso.

5. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan seuranta ja arviointi

Seurannan ja arvioinnin tavoitteena on kiusaamisen kitkemisesaada Lohjan perusopetuksen käyttöön toimivimmat ja käyttökelpoisimmat menetelmät kiusaamisen ehkäisemiseksi ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Kiusaamistapauksiin puuttumista seurataan yksikkökohtaisesti opiskeluhoitoryhmän toimesta sekä raportoidaan kuntatasoisesti perusopetusjohtajalle. Suunnitelmaa kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi arvioidaan oppilashuollon ohjausryhmässä vuosittain ja muutoksia tehdään tarvittaessa. Kiusaamisen estäminen ja kitkeminen vaatii jatkuvaa vuoropuhelua, ryhmäytymistä ja koko yhteisön vastuuta turvallisesta oppimisympäristöstä. Kehitetään ja luodaan saatavilla olevan datan pohjalta arviointimenetelmä kiusaamisen seurantaan. Koulut osallistuvat kansallisiin arviointeihin, kuten joka toinen vuosi toteutettavaan THL:n Kouluterveyskyselyyn. Kouluissa järjestetään myös luokan/koulun ilmapiirikyselyjä. Koulu hoitaa järjestelyt ja yhteisöllisessä oppilashuoltoryhmässä käydään läpi kyselyiden tulokset. Tavoitteena on kyselyjen pohjalta luoda hyvinvointimittari, jonka tulosten perusteella jokainen yksikkö voi valita hyvinvoinnin kehitysteeman lukuvuodelle. Lukuvuoteen sisältyy aina valittuun kehitysteemaan liittyviä luokanopettajan/luokanohjaajan tunteja, aamunavauksia, tapahtumia ja toimintapäiviä. Koulun toimintatavoista ja ohjeista tiedotetaan huoltajia esimerkiksi koulun kotisivuilla ja vanhempainilloissa. Huoltajat huolehtivat tilanteen seurannasta kodin kontekstissa ja antavat palautetta kouluun.

Suomessa on kehitetty koulussa koetun kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen erilaisia toimintatapoja ja -malleja. Lohjan perusopetusyksiköt voivat käyttää näitä toimintamalleja tai osia niistä harkintansa mukaisesti.

5.1 Lohjan kaupungin perusopetuksessa käytettäviä menetelmiä:

- KiVa-Koulu, Turun yliopisto / INVEST psykologia
- Tunne- ja turvataitokasvatus – Oulun malli, Turvallinen Oulu-hanke
- Sovittelu koulussa (Verso ja Resto), Suomen Sovittelufoorumi ry, VERSO-ohjelma
- K-0 (Selvittämättömiä konflikteja nolla), Aseman Lapset ry
- Kummi- ja Tukioppilastoiminta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Vänelevsverksamheten, Folkhälsan
- Hyvä Minä-tunnetaitojen opiskelukokonaisuus, Mervi Juusola
- Pesarapuuttuminen, Väestöliitto, Oulun yliopisto, Tarja Huuki
- Välituntiliikunnan vertaisohjaajat, Lohjan kaupunki
- Hyvinvoinnin vuosikello, KouluKunnossa-kehittämistyö

Erilaisia kiusaamisen vastaisia menetelmiä voidaan käyttää yhteensopivina ja toisiaan tukevinä toimintoina yksiköiden arjessa, joita koulujen oma toimintakulttuuri vahvistaa.

Menetelmien juurtumista yksikössä edesauttavat menetelmän käyttöön sitoutunut henkilöstö, johdon tuki sekä menetelmän sitominen osaksi yksikön muuta toimintaa ja hyvinvointityötä.

6. Suunnitelman päivitys, perehdytys ja tiedotus

Tämä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastainen suunnitelma on osa opiskeluhoitosuunnitelmaa ja päivitetään tarvittaessa oppilashuollon ohjausryhmän toimesta käyttäjiltä ja sidosryhmiltä saadun palautteen perusteella. Koulujen rehtorit vastaavat siitä, että opetushenkilöstö perehdytetään suunnitelmaan jokaisen lukuvuoden alussa. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisesta suunnitelmasta tiedotetaan oppilaita, huoltajia ja muita sidosryhmiä koulujen kotisivuilla.

7. Ohjaavat asiakirjat ja lähteet

Lastensuojelulaki
Rikoslaki
Perusopetuslaki
Yhdenvertaisuuslaki
Varhaiskasvatuslaki
Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki
Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta

THL - Kouluterveyskysely
Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Davis, S., & Nixon, C. (2014). Youth Voice Project: Students insights into bullying and peer mistreatment. Champaign, IL: Research Press Publishers.

Hamarus, P., Holmberg-Kalenius, T. & Salmi, S. (2015). Opas kiusaamisen jälkihoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., Kajander, V. (2015).

Moore SE, Norman RE, Suetani S, Thomas HJ, Sly PD, Scott JG. Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. World J Psychiatr 2017; 7(1): 60-76 <https://www.wjgnet.com/2220-3206/full/v7/i1/60.htm>

Nishina, A. & Juvonen, J. (2005) Daily Reports of Witnessing and Experiencing Peer Harassment in Middle School. Child Development, 76(2),435-450.<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00855.x>

Sainio, M., Veenstra, R., Huitsing, G., & Salmivalli, C. (2011). Victims and their defenders: A dyadic approach. International Journal of Behavioral Development.

Salmivalli, C. (2010). Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja (2. uud.p.). PS-kustannus.

Salmivalli, C., Pöyhönen, V., & Kaukiainen, A. (2018). KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 4. luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3.

Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2015:5. Helsinki: Opetushallitus.

OPH: Ei kaikelle väkivallalle

[Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen | Opetushallitus](#)

OPH: Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa:

[Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa](#)

Lohjan kaupunkistrategia: <https://www.lohja.fi/wp-content/uploads/2023/02/lohjan-kaupunkistrategia-2023-2030.pdf>

Lohja - Lapsiystävällinen kunta (Unicef): [UNICEFin Lapsiystävällinen kunta - Lohja](#)

LISÄÄ TIETOA

Jos lastani kiusataan:

[Toimi näin kiusaamistilanteessa Opettajat A4](#)

Jos minua kiusataan:

[Toimi näin kiusaamistilanteessa Oppilaat A4](#)